

Korte mededelingen

Waarnemingen in Midden- en Zuid-Limburg van de pas kort geleden ontdekte Kogelspin *Enoplognatha latimana* Hippa en Oksala (Araneae, Theridiidae).

In 1982 onderscheidten HIPPA en OKSALA bij hun revisie van *Enoplognatha ovata* (Clerck, 1757) een nieuwe soort, die zij de naam *Enoplognatha latimana* gaven (HIPPA en OKSALA, 1982, p. 217).

De ♂♂ van *E. latimana* zijn gemakkelijk van die van *E. ovata* te onderscheiden, ondermeer door het veel grotere laterale deel van de mediale apofyse van de palp-tarsus en het naar de top van het cymbium toegebogen uiteinde van de conductor, wanneer deze van mediaal bekeken wordt. Bij *E. ovata* loopt het uiteinde van de conductor van mediaal bekeken ongeveer evenwijdig aan de binnenrand van het cymbium (SNAZELL, 1983, fig. 1, 2 cf. 3, 4). De ♀♀ van *E. latimana* verschillen onder meer van die van *E. ovata* in de complexe structuur van de achterrand van de epigyne (HIPPA en OKSALA, 1983, fig. 1 t/m 8 cf. 9, 10; SNAZELL, 1983, fig. 5 cf. 7), en de vorm van de vulva (SNAZELL, 1983, fig. 6 cf. 8).

In de "spinnenkollektie P. Chrysanthus" bevindt zich een ♀ van *E. latimana*: Brunssum, 22 aug. 1950, bosweg. Dit was gedetermineerd als *Theridion ovatum*, een synoniem van *E. ovata* (CHRYSANTHUS, 1951, p. 98).

De tweede auteur verzamelde op 28 juli 1982 3 ♀♀ van deze soort als handvangsten in een drassig terrein te Bussereind (Gemeente Beesel) en op 27 juli 1984 een ♂ langs een bosrand in Belfeld (sleepvangst).

De eerste auteur verzamelde op 12 juli 1983 2 ♂♂ en 1 ♀ van *E. latimana* op een naar het zuiden geëxponeerde helling van de Sint Pietersberg binnen de E.N.C.I.-groeve (sleepvangsten).

Op 14 juli 1983 ving hij op de naar het zuidoosten geëxponeerde helling van de Bemelerberg 14 ♂♂ en 2 ♀♀ van deze soort, tegenover 4 ♂♂ en 9 ♀♀ van *E. ovata* en op de zuidwestelijke

helling 3 ♂♂ en 2 ♀♀ van *E. latimana* tegenover 2 ♂♂ en 11 ♀♀ van *E. ovata*.

Op 19 sept. 1983 werd nog een ♀ van *E. latimana* gevangen op de zuidwestelijke helling. (alle vangsten eveneens gesleept).

De relatieve verschillen in de verhouding ♂♂/♀♀ kunnen erop wijzen, dat *E. latimana* zich later in het seizoen voortplant dan *E. ovata* (zie hierover ook SNAZELL, 1983, p.96).

De hier genoemde vangsten zijn de eerste waarnemingen van *Enoplognatha latimana* in Nederland. De vangsten op de Sint Pietersberg en de Bemelerberg zijn gedaan in het kader van een uitgebreide inventarisatie van de spinnen van deze gebieden. Hier van zal in een later stadium verslag worden gedaan.

Omdat er nog maar weinig bekend is over de verspreiding, habitat-preferentie en fenologie van *E. latimana* in vergelijking met *E. ovata*, zal nader onderzoek worden ingesteld naar het voorkomen van beide soorten.

Summary

First records of *Enoplognatha latimana* Hippa & Oksala, 1982 (Araneae, Theridiidae) in The Netherlands (Province of Limburg) are discussed briefly.

Literatuur

- CHRYSANTHUS, P., 1951. Spinnen uit Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 40 (9): 97 - 100.
HIPPA, H. en I. OKSALA, 1982. Definition and revision of the *Enoplognatha ovata* (Clerck) group (Araneae: Theridiidae). Entomol. scand. 13: 213 - 222.
HIPPA, H. en I. OKSALA, 1983. Epigynal variation in *Enoplognatha latimana* Hippa & Oksala (Araneae, Theridiidae) in Europe. Bull. Br. arachnol. Soc. 6 (3): 99 - 102.
SNAZELL, R., 1983. On two spiders recently recorded from Britain. Bull. Br. arachnol. Soc. (3): 93 - 98.

A.W.F. Meijer

J.H.G. Peeters

Natuurhistorisch Museum Maastricht

Nogmaals herfstbloei Bosanemonen

Hierbij nog een late reactie uit de Randstad op de Korte Medeling van de heer P.J. van Nieuwenhoven in ons Maandblad van oktober 1984 betreffende herfstbloei van de Bosanemoon

(*Anemone nemorosa*) in een bos in Zuid-Limburg.

Daar lees ik de datum van 1 september 1984, één Bosanemoon in volle bloei, periode van grote droogte als mogelijke oorzaak, mededelingen in de literatuur en het voorkomen in een park in Oegstgeest.

Om met het laatste te beginnen: Elk jaar opnieuw vind ik bij wandelingen in september en oktober in het park van Kasteel Oud Poelgeest te Oegstgeest op verschillende plaatsen enkele tientallen Bosanemonen in bloei. Op 1 oktober 1985 telde ik ongeveer 20 exemplaren, waarvan sommigen bijna uitgebloeid waren.

Op 2 oktober 1985 kwam ik tot mijn verbazing in het nabij gelegen Leidse stadspark (Leidse Hout) ook bloeiende exemplaren tegen.

Omdat de herfstbloei voorkwam op plaatsen waar de Bosanemoon zeer talrijk aanwezig was, hoopte ik ze, mede door het extreem zachte weer, ook nog aan te treffen in buitenplaatsen in de wijde omgeving met rijke voorjaarsbloei van de plant. Dat was echter niet het geval.

Oud Poelgeest is rijk aan stinzenplanten in vrij veel soorten. De Bosanemoon komt er massaal voor en groeit er veelal in klonen met bloemkleuren variërend van rose-wit tot vrij donker paars-rood. De vermenigvuldiging gebeurt niet alleen vegetatief, maar ook door zaad. Kiemplantjes zijn vrij veel waargenomen. Het is moeilijk te zeggen, gezien het verspreide voorkomen, of de herfstbloei hier aan bepaalde klonen gebonden is.

Verzamelde Oudemans reeds in 1843 Bosanemonen op Oud Poelgeest, de eerste boom van de Leidse Hout werd pas geplant in 1929. Voordien was het een agrarisch gebied, waarvan nu nog een boerderij over is. Stinzenplanten zullen daarna zijn aangeplant. Zijn de Bosanemonen afkomstig van Oud Poelgeest?

In de Leidse Hout was de herfstbloei geconcentreerd in 15 exemplaren op 3 m². Het lijkt er op dat we hier wel met een of meer klonen te maken hebben.

Wat de literatuur betreft: herfstbloei in Oud Poelgeest is al lang bekend. In De Levende Natuur komen we het te

gen in de jaargangen 35 (pag. 302) en 40 (pag. 253). Ook in de buitenplaats Rust en Vreugd in Wassenaar komt herfstbloei voor volgens het zelfde tijdschrift jaargang 68 (pag. 287). Ik heb verder gemerkt dat extreme omstandigheden geen mogelijke oorzaak van herfstbloei zijn in Oud Poelgeest. De bloei is wel tamelijk afhankelijk van temperatuur en licht. Temperatuur: hoe warmer nazomer en herfst, hoe eerder en hoe meer bloei. Licht: Bosanemonen alleen in blad zag ik in oktober 1985 op sterk beschaduwde plaatsen.

Hoe ziet de bloeiende Bosanemoon er uit in de herfst? In Oud Poelgeest en de Leidse Hout hebben ze ongeveer dezelfde grootte als in het voorjaar. De kleur is echter volkomen wit. Zilver witte exemplaren heb ik in het voorjaar nooit waargenomen. Hopelijk zal deze reactie van boven de rivieren de Limburgers aanzetten de Bosanemoon in de herfst ook eens te zoeken.

J.M. de Graaf,
van Heemskerkplein 18,
Lisse

WARN organiseert inventarisatie-dag

De Werkgroep Amfibieën en Reptielen Nederland organiseert op zaterdag 8 maart 1986 een 'Inventarisatie-dag'.

Diverse aspecten van het inventariseren van amfibieën en reptielen komen aan de orde, zoals:

- de kunst van het inventariseren;
- opslag en verwerking van gegevens;
- resultaten van inventariseren;
- het nut van inventariseren

De huidige ontwikkelingen in het inventariseren op landelijk en regionaal niveau krijgen aandacht. Tussen de verschillende programma-onderdelen is er gelegenheid tot discussie.

Belangstellenden kunnen de Inventarisatie-dag kosteloos bijwonen.

Men wordt verzocht zich schriftelijk aan te melden bij het WARN-secretariaat (p/a Plantage Middenlaan 53, 1018 DC Amsterdam).

Het programma wordt dan t.z.t. toegezonden.

De Inventarisatie-dag wordt gehouden te Nijmegen, waar de Afdeling Dieroecologie van de Katholieke Universiteit als gastheer optreedt.

Natuurstudieweekend in Haspengouw.

Het heuvelachtige Haspengouwse landschap is overwegend een cultuurlandschap, maar herbergt nog nageenog onbekende natuurlijke biotopen: kasteelparken, hellingbosjes, natte valleigronden en holle wegen. De holle wegen zijn erg typisch voor de streek. Hun ontstaan gaat terug van de Romeinse bezetting (voormalige heerbanen) tot de industrialisatie in de 19de eeuw (verlaten spoorwegtracés). Hier komen een aantal zeldzame vogels voor waaronder grauwe klauwier, braamsluiper en sprinkhaanrietzanger. De flora biedt een typisch voorjaarsaspect en een rijke zomerbloei. De kasteelbossen, met hun majestueuze bomen, herbergen dan weer echte bosvogels; in het voorjaar is de bloei van duizende anemonen, narcissen en sleutelbloemen een ware lust voor het oog.

Om U de kans te bieden, samen met andere natuurliefhebbers en onder deskundige begeleiding, de natuur in Haspengouw te ontdekken, richt het Provinciaal Natuurcentrum een natuurstudieweekend in, tijdens het Pinksterverlof van vrijdagavond 16 mei (ev. zaterdagmorgen) tot maandagavond 19 mei 1986.

Tijdens dit week-end zal vooral aandacht besteed worden aan flora en fauna van holle wegen (waaronder een stukje romeinse weg) en van een kasteelbos, nl. het Manshovenbos te Heks, dat normaal niet toegankelijk is voor publiek. Ook de algemeen landschappelijke aspecten van Haspengouw zullen ruime aandacht krijgen. Deze activiteiten staan onder leiding van wetenschappelijke medewerkers van het Provinciaal Natuurcentrum. Het Natuurcentrum voorziet alle benodigheden om U een leerrijk week-end te bieden: veldstudie-materialen, documentatie, fiets enz...

Om aan dit natuurweekend deel te nemen hoeft U geen specialist te zijn. Een levendige interesse voor de natuur is wel een vereiste.

Standplaats is het schilderachtige kasteel van Hoepertingen (Tussen Borgloon en Sint-Truiden) (Kasteelstraat 10, Borgloon 3855), waar U volpension krijgt met overnachting in kamers van 2 personen en waar voor de gelegenheid een veldlabo wordt ingericht. Het maximum aantal deelnemers is 15, de minimumleeftijd 16 jaar.

Voor personen uit de streek zelf is deelname zonder overnachting mogelijk.

Prijzen: - 3 overnachtingen + volpension: 2.800,— Fr. - 2 overnachtingen (zaterdag + zondag) + volpension: 2.600,— Fr. - enkel maaltijden: 2.300,— Fr.

Indien U geïnteresseerd bent, neem dan contact met het Provinciaal Natuurcentrum Populierenlaan 30, 3620 Lanaken-Rekem (Tel. 011/71.44.44). U krijgt dan meer informatie thuis bezorgd.

De Morinelplevier in Limburg; een voorspelbare dwaalgast?

Op de trektelpost Vrouwenbos (Beek) worden al sinds 1978 systematische trektellingen verricht. Daarbij is er inmiddels een flinke lijst met waarnemingen van zeldzame vogels ontstaan. Ook in 1985 werden de soms saaie tellingen diverse keren opgefleurd door schaarse of zeldzame soorten (bv. Duinpieper, Zwarte wouw, Regenwulp en Ijsgors). De meest opvallende waarneming was wel die van een Morinelplevier in de vroege ochtend van 28 augustus.

Op die datum zag ondergetekende een steltloper, die een Bonte strandloperachtig "tjurr" uitte, vanuit het westzuidwesten de telpost naderen. De vogel kwam vervolgens zo dichtbij langs dat het niet veel moeite kostte deze als Morinelplevier te determineren. Het compacte plevierensilhouet, de korte donkere snavel, het grote donkere oog, de zeer opvallende brede witte oogstreep, de afgeronde staart, de lichte bruin-grijze onderde-

Waarnemingen van de Morinelplevier in Limburg

4-9-1909	1 ex. dood gevonden	Venray
28-8-1922	1 ex. geschoten	Schimmert
8-9-1923	4 ex. (wv. 1 juv. geschoten)	"de Peel" Venray
28-8-1937	6 ex.	Montfort
28-8-1937	2 ex. geschoten	Venray
11-9-1948	1 ex. dood gevonden (deze vogel was datzelfde jaar als nestjong in Noorwegen geringd)	Sittard
28-8-1985	1 ex. trekkend richting zuid	Béek

len en vrij donkere bovenzijde en de roep waren daarbij doorslaggevend kenmerken (zie oa. CRAMP et al., 1983). Gezien de kleuren van de onderzijde ging het hierbij waarschijnlijk om een juveniel exemplaar of een volwassen vogel in winterkleed. Met maar 7 bekende waarnemingen tot nu toe behoort de Morinelplevier in Limburg tot de dwaalgasten of toeval- lige gasten (GANZEVLES et al., 1985;

HENS, 1965). In bijgaande tabel zijn alle waarnemingen opgenomen.

Wat in dit overzicht meteen opvalt is dat maar liefst 4 van de 7 waarnemingen op 28 augustus zijn gedaan. In het Westduitse Westfalen is de soort met maar 8 gedateerde waarnemingen tot 1968 eveneens een dwaalgast. Het "toeval" wil dat ook hier twee waarnemingen op 28 augustus

zijn gedaan (PEITZMEIER 1979). Kunnen we deze soort, gelet op de vreemde voorkeur voor 28 augustus, eigenlijk nog wel een toevallige gast noemen? De statusomschrijving voorspelbare dwaalgast lijkt hier welhaast beter op zijn plaats.

Literatuur

- CRAMP, S. & K.E.L. SIMMONS, 1983. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Volume 3 - Waders to Gulls. Oxford.
GANZEVLES, W. et al., 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurhist. Gen. Limb. XXXV (5-10).
HENS, P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. Natuurhist. Gen. Limb. XV.
Peitzmeier, J., 1979. Avifauna van Westfalen. Münster.

R. Schols
Pijperstraat 46
6164 XT Geleen

Boekbesprekingen

Handboek Sier- en Edelstenen

Curzio Cipriani en Alessandro Borelli, vertaling uit het Italiaans door dr. ir. A.A.F. Lagerwey, Utrecht/Antwerpen, Het Spectrum, 1985, 348 blz., afbn., lit. opg., reg., Prijs f 49,90.

Een van prachtige foto's voorzien naslagwerk van alle stenen die voor sierdoeleinden worden gebruikt. Vooral bestemd voor liefhebbers en kenners. Voor geologisch geïnteresseerden is vrij veel informatie over ontstaan, structuur, eigenschappen en voorkomen opgenomen. Omdat dit boek enigszins buiten het bestek van het maandblad valt - zeker voor wat betreft kunstmatige producten en synthesen - wil ik met deze korte bespreking volstaan.

W.O.

Broedvogels van Winterswijk

Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Verenigingen, Stichting Uitgeverij K.N.N.V. Hoogwoud, 1985 - 232 blz., Ktn., afb., tabellen, reg., lit. opg. Prijs: f 40,— (leden K.N.N.V. f 30,—).

Dit boek dat tot stand is gekomen na drie jaar intensief speuren, daarbij gebruik makende van de gegevens van een behoorlijk potentieel aan waarnemers, geeft een overzicht van de vogelbevolking uit een gebied dat tot nog toe onbesproken was gebleven, maar toch wel zó belangrijk is om de gegevens hierover op schrift te stellen en te bundelen.

De samenstellers zijn dit verslag begonnen met een stukje geschiedenis over het ontstaan van dit boek, om vervolgens een hoofdstuk aan de opbouw en ontwikkeling van het landschap te wij-

den met kaartjes en toepasselijke illustraties. In het hoofdstuk "Het ornithologische onderzoek" wordt de werkwijze van alle medewerkers uitvoerig besproken om daarna nog in een hoofdstuk aandacht te vragen voor het voorkomen van broedvogels in relatie tot omliggende gebieden, landschapstypen en bostypen. Maar het grootste deel van dit boekwerk wordt uiteraard in beslag genomen door de besprekingen van de broedvogelsoorten van Winterswijk.

Van alle waargenomen soorten zijn uitgebreide wetenswaardigheden over status, verspreiding, broedhabitat, broedvogelaantallen en verleden vermeld. Van elke voorkomende soort is een kaartje van het gebied opgenomen waarop de dichtheid staat aangegeven en van vele vogels bovendien een zeer goede zwart-wit foto.

Aan het slot treffen we een uitgebreide literatuuropgave aan en een korte samenvatting van de inhoud, die vanwege het belang van het gebied voor het aangrenzende Duitsland ook in het Duits is vertaald.

In het Voorwoord van de hand van Prof. Voous wordt het initiatief van de Vogelwerkgroep voor deze uitgave toegejuicht omdat het hier een gebied betreft dat, naast de vele avifauna- beschrijvingen van andere delen van ons land nog onbesproken was gebleven.

Gaarne spreken ook wij onze welgemeende waardering uit voor het omvangrijke en zeer tijdrovende werk van samenstellers en overige medewerkers.

Men kan dit boek bestellen door de kosten (f 30,— voor leden K.N.N.V. en f 40,— voor niet leden) over te maken op giro-rekening 130.28 van Bureau K.N.N.V., B. Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud. Porto- en verpakingskosten zijn in de prijs inbegrepen.

H. Th.

Thieme's spinnengids

Dick Jones, vert. en bew. door W. van Katwijk, Zutphen, Thieme, 1984. 319 blz., afb., reg. (Thieme's natuurgidsen). Prijs f 49,90.

Spinnen staan bij het grote publiek doorgaans in een kwaad daglicht. Men is er bang voor en komt er daardoor niet aan toe om een spin eens goed te bekijken.

Maar zelfs in de kringen van de natuurliefhebbers behoren degenen, die zich intensief met de spinnenstudie bezighouden, tot de uitzonderingen. Dat is begrijpelijk. Voor de determinatie van de meeste inheemse soorten is een goede binoculair met dito verlichting noodzakelijk en is men aangewezen op moeilijk toegankelijke vakliteratuur, die zich meestal niet van de nederlandse taal bedient.

Wie een spinnenverzameling wil aanleggen, stuit op de moeilijkheid dat spinnen alleen in vloeistof (doorgaans alcohol 70%) bewaard en bekeken kunnen worden. Die is duur, of als hij niet duur is, moeilijk te krijgen, en ook de exercities met glazen buisjes en potjes werken het aanleggen van een kollektie niet in de hand. Voor velen zullen deze barrières niet of nauwelijks te nemen zijn. Wie minder ver wil gaan, was tot voor kort aangewezen op enige K.N.N.V.- mededelingen, en het boekwerk "De spinnen van Nederland" van Ing. W. van Katwijk.

Nu is er dan Thieme's spinnengids, een vertaling en gedeeltelijke bewerking van een oorspronkelijk engelstalige uitgave.

Wat het eerst in het oog valt, zijn de zeer vele, uitzonderlijk fraaie kleurenfoto's van levende spinnen, die het werkje tot een uiterst aantrekkelijk geheel maken. Wie durft er na het inzien ervan nog te beweren, dat spinnen onooftelijke dieren zijn? Maar ook de tekst verheft het niveau ervan ver boven het bekende "plaatje met een praatje". In de inleidende tekst kan men met weinig moeite